

2019:8

Gustav Adolfs kyrka Helsingborg

- invändig renovering och ny solskyddstextil

Antikvarisk medverkan, 2018

Maria Sträng

Rapport 2019:8

Gustav Adolfs kyrka Helsingborg

Invändig renovering och ny solskyddstextil

Antikvarisk medverkan, 2018
Helsingborgs socken, 1262
Helsingborgs stad
Skåne län

Maria Sträng

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx

Lund
Tomtegatsgatan 22
223 50 Lund

www.regionmuseet.se

© 2019 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
E-rapport 2019:8

Omslagsfoto: Närbild på en av takrosetterna upp i takvalven.

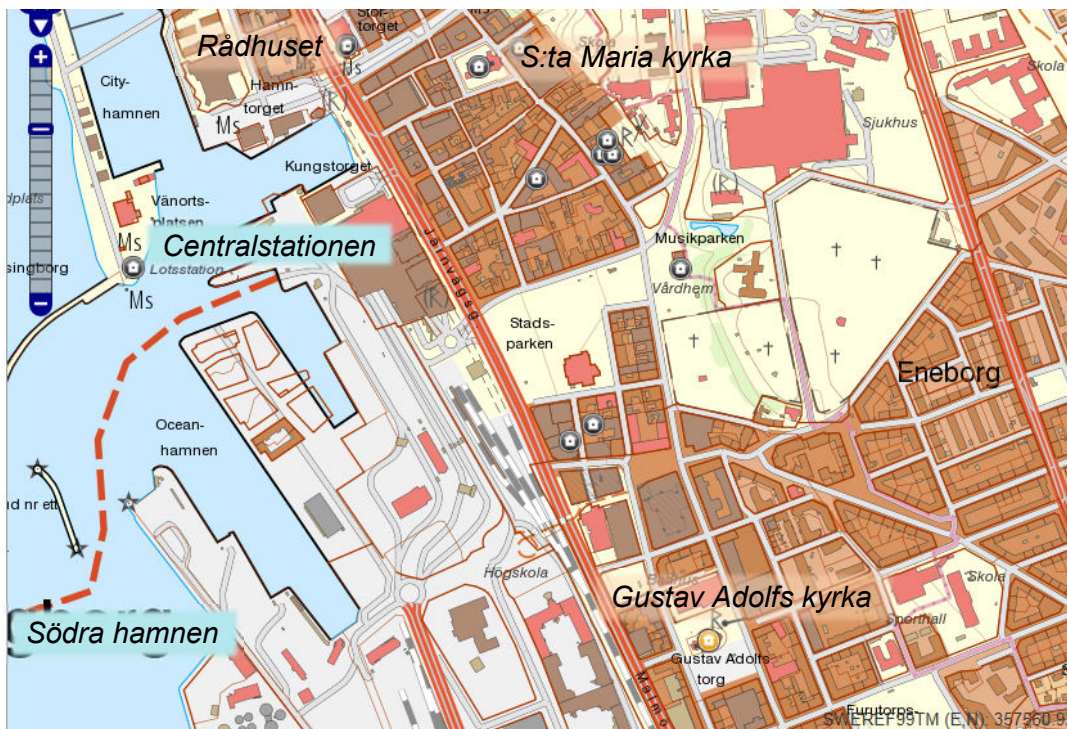
Gustav Adolfs kyrka – invändig renovering och ny solskydds-textil

Innehåll

Sammanfattning	5
Administrativa uppgifter	5
Historik med relevans för arbetet	5
Åtgärdsbehov	6
Utförda åtgärder	7
Solskydd	7
Putslagningar och målning	7
Snickerier	8
Övrigt	8
Iakttagelser	8
Kulturhistorisk bedömning av arbetena	8
Återstående arbeten	9
Handlingar med relevans för ärendet	9
Bildbilaga	10
Material och kulörer	21

Gustav Adolfs kyrka ligger i Helsingborgs kommun i nordvästra Skåne

 Byggnad i registret

Gustav Adolfs kyrka ligger mitt i stadsdelen Söder vid Gustav Adolfs torg i Helsingborgs stad.

På Bebyggelseregistret www.bebyggelseregistret.se finns information om kyrkan och andra kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Helsingborg, markerade med grå prickar på kartan.

Underlag: Skärmbild från Bebyggelseregistret www.bebyggelseregistret.se

Sammanfattning

Den antikvariska rapporten redogör för invändig renovering av Gustav Adolfs kyrka. Ommålning och putsning har utförts på samtliga väggar och tak i kyrkorummets, i torntrapporna och tornrummet innanför läktaren samt vapenhuset. Därtill har fönsterglas rengjorts och en ny solskyddstextil monterats i två av långhusets fönster.

Montering av solskyddstextil är den enda åtgärd som ansetts som tillståndspliktig och utförts med tillstånd från länsstyrelsen. Övriga åtgärder i den invändiga renoveringen och rengöring av fönster har tillståndsprövats men bedömts som icke tillståndspliktiga enligt Kulturmiljölagen.

Administrativa uppgifter

Objekt	Gustav Adolfs kyrka
Socken	Helsingborgs socken, 1262
Kommun	Helsingborgs kommun
Arbetshandlingar	Rahmqvist arkitekter AB
Länsstyrelsens beslut	Solskyddstextil dnr 433-28761-2018
Regionmuseets dnr	L12.30-415-18, 1262
Byggherre	Helsingborgs Pastorat/Fastighetsförvaltningen
Projektledning	A-konsult AB
Generalentreprenör	Sydskiffer AB
<i>Ställningsbygge</i>	Ställningsbyggarna i Skåne AB
<i>Rengöring fönster</i>	Glasakuten under ledning av Glasverkstan/ Katarina Gill
<i>Elmontage</i>	Elbolaget i Helsingborg
<i>Lagning läderdetaljer på dörrar</i>	Perssons läder
Antikvarisk medverkan	Regionmuseet Kristianstad genom Maria Sträng
Byggnadstid	April – november 2018
Slutbesiktning	2018-10-26 och 2018-11-16
Bidrag	Kyrkoantikvarisk ersättning
Rapportgranskning	Kerstin Börjesson

Historik med relevans för arbetet

Gustav Adolfs kyrka är uppförd 1897 i nygotisk stil. Invändigt har kyrkan genomgått flera stora förändringar under 1900-talet. Framförallt har kyrkorummets fått en tydlig modern karaktär efter renoveringar under 1960-talet och 1990-talet.

Under 1930- och 40-talen renoverades kyrkan under en tioårsperiod med flera arkitekter inblandade. Invändigt innebar ombyggnaderna bland annat nya läktare, nytt kalkstengolv istället för viktoriaplattor, tegelytorna målades lika

väggarna, ny inredning i koret, ny orgelfasad och nya målade fönster. Dekorationer i valvtaken målades över då valv och väggar omputsades och ommålades.

Åren 1962-63 byggdes kyrkan om efter ritningar av arkitekt Klas Anselm med ambitionen att göra kyrkan så enkel som möjligt och med få material. Stora delar av den tidigare inredningen togs bort såsom bänkar, trägolv, predikstol, dopfunt och altaruppsats. En ny dopfunt murades av tegel, predikstol, bänkar och altare, altartavla och alla ytterdörrar nyttillverkades golvet ersattes med klinkerplattor, väggarna målades med plastfärg, mässingcronorna ersattes med ny belysning, väggarna i korsarmarna kläddes med gipsskivor och koret förlängdes mot väster.

År 1974 sattes fyra målade fönster in i koret, ritade av konstnär Nils Möller.

Under 1991 utfördes en invändig renovering efter handlingar av Forsberg & Wikerstål arkitektkontor (upprättade 1988 och reviderade 1990). Nya sidoläktare med trappor byggdes. Stora altaret flyttades till korsmitten och ett mindre altare sattes i koret för mindre andakter. Ny inredning tillkom med ambo och dopfunt samt en piscina av kalksten i sakristian. Skärmväggar byggdes som avdelade ett utrymme i västra delen av kyrkan.

2011 tillgänglighetsanpassades kyrkorummet med två symmetriskt placerade ramper vid koret och upphöjningen i korsmitten togs bort. Samtidigt tillkom läktarunderbyggnaderna med samtalsrum och pentry.

I *Underhållsplan för Gustav Adolfs kyrka* (Wikerstål 2009) beskrivs omfattningen av den senaste invändiga putsrenoveringen 1991 och i stora drag vilka material som användes. Enligt beskrivningen var det endast 25 % som var i behov att putsas om. Fönsteröppningarna och valven i korsmitten behandlades med *Muresco*. Övriga ytor grundmålades med *Hydraulit* och en ytstrykning av *Kulekalk*.

I två fönster på södra väggen närmast orgeln satt sedan en tid tillbaka gardiner. De var upphängda i en specialtillverkad kornisch monterad utmed valvöppningens ovankant. Gardinerna drogs för från sidorna med hjälp av en automatik på båda sidorna av fönsternischerna.

Åtgärdsbehov

Kyrkorummet var i allmänt behov av rengöring och underhåll. Ytorna var nedsmutsade i olika omfattning. Värst nedsmutsade var partierna runt fönsteröppningarna, dvs de ytor som hade målats med *Muresco*. Även fönsterglas var i behov av rengöring och smärre lagningar. Under pågående renovering kom frågan upp om ett nytt UV-skydd i två, av tre, fönsteruppsättningar på långhusets södra vägg. Solskyddet behövdes för att skydda kyrkans orgel från UV-strålning. De befintliga gardinerna saknade UV-skydd och var onödigt stora.

Utförda åtgärder

Solskydd

Gardiner, kornisch och övriga don demonterades i samband med ommålning av kyrkorummet.

Nytt solskydd monterades närmast orgelläktaren i två, av tre, fönsteruppsättningar på långhusets södra vägg.

Det nya solskyddet består av en slät ljusgrå solskyddstextil (Verosoltexil färg nummer 882.000) som har formklippts efter själva fönsteruppsättningens form och storlek. Textilen har monterats med kardborrefästen på smala aluminiumskenor som är fästa med skruvar, på ca 15-16 ställen per fönsteruppsättning, i teglets fogar utmed blindbågens omfattning.

Putslagningar och målning

Väggar och tak i kyrkorummet, tornrummet bakom orgelläktaren, torntrapporna och vapenhuset har rengjorts, putslagats och målats.

Ytor med löst sittande puts har varsamt knackats ned till fast underlag. Ytterligare åtgärder har gjorts på platsen för en äldre lagning, på södra korsarmens östra vägg. Inom detta område har putsen ned till murverket som därefter har rengjorts från damm och eventuella saltutfällningar genom noggrann dammsugning. Nedknackade partier har sedan grundats med Naturligt hydrauliskt kalkbruk (*Målar-kalk*) och filtats med opigmenterad finputs (*Målar-kalk*). Samtliga ytor har dammsugits och sköljts av för att sedan avfärgas med kalkfärg respektive silikatfärg, beroende på det befintliga putsunderlaget, i svagt bruten vit kulör likt befintlig.

Områden kring fönster och partier under sidoläktarna var avfärgade med "Muresco" som är en slags plastfärg. Troligen har en avvikande färgtyp använts här för att få ett bättre hållbarare skydd på de mera utsatta ytorna i kyrkorummet. Valvytorna i mittkorset var avfärgade med *Hydraulit* KC-färg. På dessa ytor har silikatfärg, typ *Keim*, använts för att anpassas till det befintliga underlaget där det kan finnas spår av *Muresco*- och KC-färgen. Även fönsteromfattningar med målat tegel och målade partier runt rosettfönster har målats med silikatfärg men i en ljusgrå/beige kulör likt befintligt.

Allt tegel på ribbor, gördelbågar, pelare, väggar och sköldbågar har dammsugits och torkats rena från damm och spindelväv. Knappt 10 % av tegelytan var i behov att fogas om med kalkbruk i svart kulör lika befintligt.

Väggytornas nedersta ytor, 2 meter från golvet, har eftervattnats med kalkvatten för att förhindra att kalkfärgen smiter av sig.

Socklarna är av gjuten cement som ythuggits för att efterlikna ythuggen natursten. Ytorna har renskrapats från färg och målats med silikatfärg typ *Keim* i samma kulör som befintligt, mellangrå (*Keim Soldalit* 9585).

Snickerier

Snickerier i trä och stål har rengjorts och underhållsmålats med alkydoljefärg och kulör likt befintligt. Snickerier i trä och stål har renskrapats där avflagningskett, grundats och målats likt befintligt med alkydoljefärg och ljusgrå kulör (*Jotun Lady Classic NCS 2502-Y*).

Övrigt

Värmerör under samtliga fönster har bytts ut mot nya lika de befintliga.

lakttagelser

Valvytorna i mittkorset var avfärgade med *Hydraulit KC*-färg ovan en cementhaltig puts. I samband med renoveringen 1991 påträffades spår av äldre takmålningar som fortfarande finns kvar under putsen.

I tornrummets tak finns kyrkans enda yta med bevarad äldre färgsättning synlig. På grund av ett tidigare läckage som är åtgärdat finns fuktrosor på målningen. I samband med ommålning av väggarna kunde konstateras att takytorna numera är torra och att det inte finns någon risk för att tillståndet skulle ändras för dem. Därför rekommenderas inga åtgärder i nuläget.

Arkivfoto med mittvalvets ursprungliga målningar som målades över redan under 1940-talet.

Foto: Helsingborgs museer

Kulturhistorisk bedömning av arbetena

Renoveringen har utförts med teknik och material anpassad till byggnadens egenskaper och karaktär. Materialval har justerats för att anpassas till underlagets kondition och befintlig färgtyp. Val av material och metod har föregåtts av samråd mellan beställare, entreprenör, arkitekt och antikvarie.

Åtgärderna har utförts av entreprenör med god erfarenhet av åtgärder i kulturhistoriska byggnader och i samråd med antikvarie.

Återstående arbeten

Glasmålningen i den nedersta vänstra luften i korets centrala del är långsamt på väg neråt, den glipar i överkanten och buktar kraftigt i underkanten. Blyet i överkanten är så sprött att det behöver bytas. Förslag till renovering har utformats av glaskonstnären Katarina Gill som kommer att åtgärda glasmålningen i sin verkstad i början på 2019. Åtgärden ska göras i enlighet med länsstyrelsen beslut daterat 2018-10-23, dnr 433-31087-2018.

Handlingar med relevans för ärendet

- 2009-06-29 *Gustav Adolfs kyrka Underhållsplan*, Wikerstål Arkitekter AB
- 2018-02-23 *Byggbeskrivning för åtgärder på invändiga väggar etc., GA-kyrkan, Helsingborg, Helsingborg 2018*, Rahmqvist Arkitekter AB
- 2016-06-01 *Tillståndsprövning, Angående invändig renovering Gustav Adolfs kyrka Helsingborg*, Regionmuseet
- 2016-08-16 *Underrättelse om ansökan om invändiga åtgärder i Gustav Adolfs kyrka, Helsingborg, ej tillståndspliktiga åtgärder*, Länsstyrelsen Skåne
- 2018-04-13 *Startmöte 1, Omkalkning Gustav Adolf kyrka*, A-konsult
- 2018-05-18 *Startmöte 2, Omkalkning Gustav Adolf kyrka*, A-konsult
- 2018-05-18 *Bygghandling, Byggbeskrivning för åtgärder på invändiga väggar etc., GA-kyrkan/ Helsingborg*, Rahmqvist Arkitekter AB
- 2018-06-01 *Byggmöte 3, Omkalkning Gustav Adolf kyrka*, A-konsult
- 2018-06-20 *Byggmöte 4, Omkalkning Gustav Adolf kyrka*, A-konsult
- 2018-08-16 *Byggmöte 5, Omkalkning Gustav Adolf kyrka*, A-konsult
- 2018-09-04 *Byggmöte 6, Omkalkning Gustav Adolf kyrka*, A-konsult
- 2018-10-02 *Byggmöte 7, Omkalkning Gustav Adolf kyrka*, A-konsult
- 2018-10-19 *Byggmöte 8, Omkalkning Gustav Adolf kyrka*, A-konsult
- 2018-09-14 *Förbesiktning, FB1-BYGG, Omkalkning av insida Gustav Adolfs kyrka*, A-konsult
- 2018-10-12 *Ansökan, Antikvarisk konsekvensbeskrivning för montering av solskydd i två kyrkfönster, Gustav Adolfs kyrka*, Regionmuseet
- 2018-10-26 *Utlåtande efter slutbesiktning 1, SB:1, Omkalkning av insida, Helsingborgs pastorat, Helsingborgs pastorat, Gustav Adolfs kyrka*, A-konsult
- 2018-10-26 *Bilaga SB1-GE till utlåtande från Slutbesiktning 1, Omkalkning av insida, Gustav Adolfs kyrka*, A-konsult
- 2018-11-05 *Beslut Tillstånd till montering av solskyddstextil i Gustav Adolfs kyrka, Gustav Adolfs församling*, Länsstyrelsen Skåne
- 2018-11-16 *Slutmöte, Gustav Adolf kyrka, Helsingborg, Omkalkning*

Lund 2019-02-26

Maria Sträng

Bildbilaga

Vy mot öster upp mot koret, kyrkorummet är åter möblerat och de kyrkliga inventarierna har kommit på plats efter ett halv års renovering, november 2018.

Långhuset med orgelläktare i väster, före renovering, juni 2017.

Efter renovering, vy från södra korsarmens läktare över norra korsarmens läktare, långhuset och orgelläktare, november 2017.

Vy från norra sidoläktaren över södra sidoläktaren, långhuset och orgelläktaren. Bilden är tagen i april 2018 då kyrkorummet har tömts inför renoveringen. I fönsteröppningarna närmast orgelläktaren sitter fortfarande gardinuppsättningarna som demonterades i samband med renoveringen för att sedan ersättas av solskyddstextiler. Mitt i rummet står en specialbyggd bod där en del av de kyrkliga inventarierna förvarades under renoveringen.

Vy från orgelläktare efter renovering. I fönstret till höger sitter den nya solskyddstextilen. Textilens transparens skiftar något beroende på ljusflödet utifrån. En mulen dag i februari 2019.

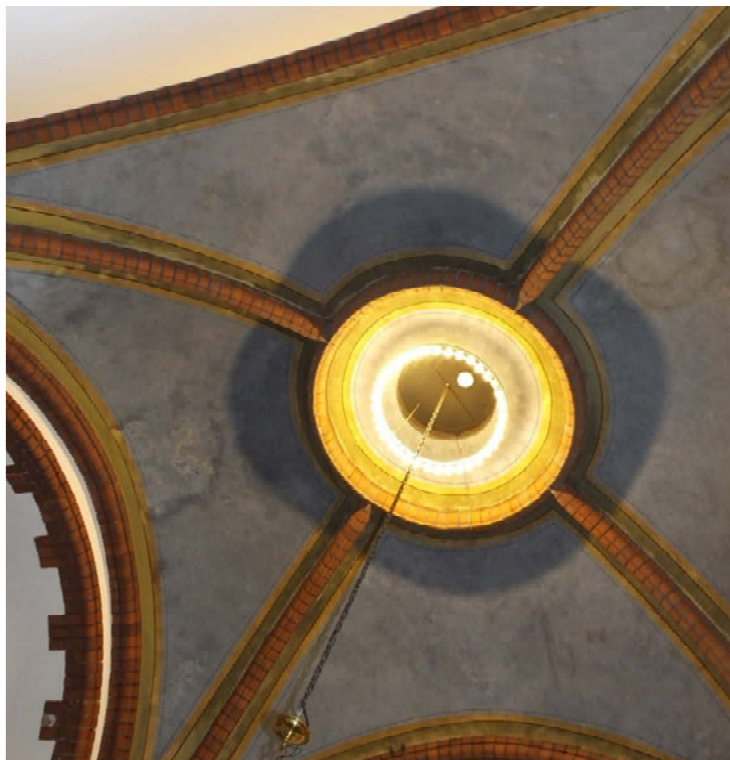
Solskyddstextilen formklippes efter fönsteruppsättningen och monterades med kardborrefästen på smala aluminiumskenor som är fästes i fogarna utmed blindbågens tegelomfattning.

Textilen går lätt att lossa från skenan vid behov. Nedanför fönstret sitter nya vita värmerör som har ersatt befintliga i samma modell men som var i behov att bytas ut. Februari 2019.

Januari 2014.

I tornrummets tak finns kyrkans enda yta med bevarad äldre färgsättning. Takmålningen åtgärdades inte i denna renovering. Fuktrosorna har avstannat och takytorna är numera torra. Jämför bild från januari 2014 och november 2018. Eventuella åtgärder på målningen är tillståndspliktiga och kräver tillstånd från länsstyrelsen och ska utföras av målerikonserverator.

November 2018.

Norra väggpartiet närmast orgelläktaren. Armaturer och tavlor på väggarna samt värmerören under fönsterglasen har demonterats och lämnat efter sig tydliga smutsspår. På denna sida var sockeln i bättre skick än på södra sidan. April 2018.

På sockel utmed södra väggen har saltutfällningar redan börjat synas på putsen. Återkommande besiktning och underhåll kommer att vara nödvändigt. Det är viktigt att sockeln lagas med genomsläpplig puts och färg. Risk finns annars att fukten och därmed saltet vandrar längre upp i murverket och orsaker skador i muren och på ytor som är svårare att komma åt.

Rosettfönster i norra korsarmen inför renoveringen, april 2018. Värmerören som satt i nedre delen av nischen är borttagna men tydliga smuts-spår visar var de suttit.

Rosettfönster i norra korsarmen efter ommålning och rengöring av fönsterglasen invändigt, november 2018. Nederst sitter ett par nya värmerör i samma modell och på samma plats som de gamla.

Norra torntrappan inför renovering, april 2018. Under senare vita och gråa färger fanns tydliga färgspår efter en äldre färgsättning med en mossgrön kulör.

Efter samråd med beställare beslöts att torntrappan skulle få en mörkare bröstning med den ursprungliga tidstypiska kulören som i övrigt inte finns bevarad i kyrkan.

Södra torntrappan efter ommålning, november 2018. Även i södra torntrappan använde man sig av den ursprungliga kulören för en målad bröstning.

Dekorativ slutsten i gjuten och ytbuggen betong längst upp i valven. Stenarna var i gott skick men täckta med ett tunt lager av damm och spindelväv. Inför rengöring juni 2018.

Mittkorsets valvkappa efter renovering, november 2018. Under putsen döljer sig troligen delar av de ursprungliga takmålningarna.

Kapitel i gjuten och ythuggen betong inbäddade i ett tunt lager av damm och spindelväv. Inför rengöring i juni 2018.

Ett enormt ställningsbygge föregick själva renoveringen. Juni 2018.

Putsen på väggarna var generellt i gott skick. Längst upp i valven fanns ett nätverk av små, ytliga sprickor som försvann efter rengöring av ytan (den vita ytan). Juni 2018.

På enstaka ställen fanns större sprickor som krävde mer omfattande putslagning. Denna spricka med en äldre lagning finns i södra korsarmen på väggen mot öster. Juli 2018.

Material och kulörer

Byggnadsdel/rum	Färgtyp/puts för lagning		Kulör	
	Befintlig	Nu	Befintlig	Nu
Putsade väggar och takpartier (som inte anges nedan)	Grundmålade med <i>Hydraulit</i> och ytstrukna med <i>Kulekalk</i>	Kalkfärg våt	Svagt brunten vit kulör	likt befintlig, 7105 enligt <i>Målarkalkes</i> provsamling
Ytor med löst sittande puts som knackats ned till rent tegel		Grundning: <i>Målarkalk</i> NHL 3,5 Filtning: <i>Målarkalk</i> finputs grov opigmenterad		
Fönsternischer och omfattningar med målat tegel samt målade partier runt rosettfönster	<i>Muresco</i>	Silikatfärg, typ <i>Keim Optil</i>	Ljust grå/beige kulör	Likt befintlig, 9556 enligt <i>Keims</i> provsamling
Mittkorsets valvbågar	<i>Hydraulit</i> KC-färg	Silikatfärg, typ <i>Keim Optil</i>	Svagt brunten vit kulör	likt befintlig, NCS 0603-Y60R
Södra torntrappan och norra torntrappan		Kalkfärg våt Silikatfärg, typ <i>Keim Optil</i>	Svagt brunten vit kulör med färgspår av mörkgrön under befintlig färg	Övre partier Svagt brunten vit kulör 7105 enligt <i>Målarkalkes</i> provsamling Nedre partier motsvarande bröstning Mörkt grön, kulör 9323 enligt <i>Keims</i> kulörkoder
Snickerier i trä	Alkydoljefärg	Alkydoljefärg, <i>Jotun</i>	Ljusgrå kulör	ljusgrå kulör, NCS 2502-Y
Trappräcken i stål	Alkydoljefärg	Alkydoljefärg, <i>Jotun</i>	Brun resp. svart	NCS saknas

Regionmuseets E-rapportserie 2019

Kulturmiljö

1. Felestad kyrkogård, Felestad sn, VP, Rebecca Olsson, 2019
2. Torrlösa kyrkogård, Torrlösa sn, VP, Rebecca Olsson, 2019
3. Sireköpinge kyrkogård, Sireköpinge sn, VP, Rebecca Olsson, 2019
4. Norra Vrams kyrka – installation av brandlarm, N Vrams sn, AM, Kerstin Börjesson, 2018–2019
5. Glimmebodagården – installation av luftvärmepump, Brösarps sn, AM, Anna Rabow, 2018
6. Dalby kyrka, förhallen – invändiga åtgärder, Dalby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2018
7. Tåstarps kyrka – taktäckning, Tåstarps sn, AM, Petter Jansson och Anna Rabow, 2016–2018
8. Gustav Adolfs kyrka – invändig renovering och ny solskyddstextil, Helsingborg, AM, Maria Sträng, 2018

Förkortningar:

AF – antikvarisk förundersökning
AM – antikvarisk medverkan
AU – arkeologisk utredning
DK – dokumentation, övrigt

FU – arkeologisk förundersökning
KU – kulturhistorisk analys
MD – murverksdokumentation
OU – osteologisk undersökning

PJ – projektrapport
UN – arkeologisk undersökning
BD – byggnadsdokumentation
BAD – byggnadsarkeologisk dokumentation

